
Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon

Ahti Saarenpää 60 vuotta

Toimituskunta

Aulis Aarnio

Urpo Kangas

Rauno Korhonen

Heikki E. S. Mattila

Tuulikki Mikkola

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

Kannen suunnittelu: Heikki Kalliomaa

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

ISSN 1458-0446

ISBN 951-855-264-9

Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski 2006

Sisällys

SIVILIOIKEUS

<i>Aulis Aarnio</i> : Muisteluksia matkan varrelta	9
<i>Aulis Aarnio</i> : Tekijänoikeudet ja perustuslaki	13
<i>Markku Helin</i> : Sukupolvien väliset eturistiriidat perheoikeudessa	27
<i>Urpo Kangas</i> : Jäämistöositus ja -erottelu, maksuväliintulo ja lesken suoja	43
<i>Asko Lehtonen</i> : Oikeuden saatavuudesta perheoikeudellisissa hakemusasioissa	63
<i>Tapani Lohi</i> : Ainoalle rintaperilliselle annettu lahja	85
<i>Heikki E. S. Mattila</i> : De Latinitate recentiorum doctrinarum ad iura hereditaria pertinentium	113
<i>Tuulikki Mikkola</i> : Kansainvälisen sääntelyn tehtävistä parisuhde- ja jäämistöoikeudessa	137
<i>Anna Mäki-Petäjä-Leinonen</i> : Vanhuuden ennakkointia – välineenä edunvalvontavaltuus	149
<i>Kari Nuotio</i> : Havaintoja holhousviranomaisen lupa-asiaassa	169
<i>Désirée Söderlund</i> : Balzac, avioehto ja kosto	189
<i>Pekka Tuunainen</i> : Perinnöstä luopumisen pätemättömyys sekä vilpittömän mielen suoja	203
<i>Pertti Välimäki</i> : Perusasioita täytäntöönpanokiellosta korkeimmassa oikeudessa	225

OIKEUSINFORMATIIKKA

<i>Ari Koivumaa – Rauno Korhonen</i> : Ahti Saarenpää suomalaisen oikeusinformatiikan tienraivaajana	241
<i>Jon Bing</i> : Calculating the cases of the widow Brandt	255
<i>Peter Blume</i> : Fortiden, fremtiden og den personlige integritet	267
<i>Wolfgang Mincke</i> : Die Kohärenz juridischer Aussagen	287

<i>Tuomas Pöysti</i> : Oikeudellisen tiedon niukkuus ja henkilötietojen suoja	303
<i>Jari Råman</i> : Yleislaki, yleiset opit ja vaikutusten arviointi – ehdotuksia tietoturvallisuuden sääntelyn kehittämiseksi	329
<i>Dag Wiese Schartum</i> : Om barns rett til personvern	351
<i>Peter Seipel</i> : Integritetskydd och folkets röst	367
<i>Annamari Turunen</i> : Aineettomuus, oikeuksien hallinnointi ja yhteiskäyttö	385
Ahti Saarenpään curriculum vitae ja valikoitu bibliografia	399
Kirjoittajat	401

De Latinitate recentiorum doctrinarum ad iura hereditaria pertinentium

VERBA SALUTATORIA

quae Heikki E. S. Mattila praeses Investigationis comparativae sermonis iuridicialis pridie Idus Decembres anno 2001 in monte Levi fecit

Illustrissimi Collegae ex omnibus orbis terrarum partibus oriundi!

Ultima Thule iam dudum studia doctorum excitat. Tacitus, rerum scriptor Romanus, de Fennis, gente septentrionali mirae feritatis, narrat (hi Lappones fuisse hodie existimantur). Posterioribus saeculis multi homines eruditi in Lapponiam itinera fecerunt, ut phaenomena naturae huius regionis propria observarent aut floram et faunam eius exoticam admirarentur. Neque defuerunt viatores, quorum animus amore incolarum Lapponiae peculiarium accensus esset. Praecipua mentione dignus est Pierre Louis Moreau de Maupertois, vir celeberrimus Francogallus, qui formas globi terrestris investigaturus anno 1736 expeditioni in Lapponiam susceptae praefuit. Anno 1799 duo peregrini doctissimi cum comitibus orbem nostrum arctoum separatim peragraverunt, scilicet Giuseppe Acerbi, iuris consultus et deinde consul Italianus, atque Edward Daniel Clarke, qui postea munere professoris mineralogiae in Universitate Cantabrigiensi fungebatur. Tractatus eorum, in quibus cum aliae res tum gentes Hyperboreae et mores earum peculiare describebantur, primum Anglice, deinde etiam Finnice divulgati sunt. Sed nunc primum factum esse dixerim, ut homines docti, qui sermoni iuridiciali spectatim investigando dediti sunt, in Lapponiam convenirent. Inter nos sunt nonnulli linguae Latinae peritissimi, ut professor Wolfgang Mincke. Insuper perraro evenisse arbitror, ut eruditi tam frequentes e diversis nationibus in hoc solum congregarentur, sub Stella polari de rebus reconditis disputaturi et inspirationem in alto silentio silvarum ingentium sibi quaesituri.

SALUTATION

du directeur du projet de linguistique juridique comparée présentée par Heikki E. S. Mattila le 12 décembre 2001 au Mont Levi

Distinguished Colleagues from all the parts of the world!

Men of science have long been interested in Ultima Thule, the far north. The Roman historian, Tacitus, tells about the Fenni, a savage Northern tribe which, today, is thought to mean the Lapps. In later times many learned men travelled to Lapland since certain natural phenomena can only be observed in this region, or the reason for their travels were the exotic flora and fauna of the country, in some cases also its fascinating inhabitants. One such scientist was the famous Frenchman, Pierre Louis Moreau de Maupertois, who led an expedition to Lapland in 1736 to investigate the forms of the globe. And in the year 1799 even two learned foreigners travelled separately around our arctic regions with their companions: Giuseppe Acerbi, lawyer and later Italian consul, and Edward Daniel Clarke, future professor of mineralogy at the University of Cambridge. Their narrative accounts of such matters as the Hyperborean tribes and their peculiar customs have been published in English and subsequently in Finnish. But I dare say that it is the first time that scholars particularly devoted to the language of lawyers have assembled in Lapland – amongst us several individuals versed in Latin, such as Professor Wolfgang Mincke. It is also undoubtedly very rare that a group of learned personages so numerous, consisting of participants from various nations, has come together on this soil, to take part in far-reaching discussions under the North Star, in order to seek inspiration from the great silence of the immense forests.

In parvis civitatibus magni conventus nonnisi consociatis multorum operibus fieri possunt. Nobis igitur, qui in proposito nostro peragendo occupati sumus, feliciter contigit, ut conventus facientes compluribus institutis et sedibus prospere cooperaremur. Haec sunt Sedes sermoni iuridicali investigando (Universitas Lapponica), Centrum ab institutione linguarum (Universitas Lapponica), Institutum a iure oeconomico internationali (Universitas Helsinkiensis) et Societas Finniae sermoni iuridicali investigando. Anno 1999 symposium nationale communiter peractum est, et hoc biennio duo doctorum conventus internationales facti sunt. Anno 2000 in Universitate Lapponica symposium de progressu sermonis iuridicalis habitum est, cuius acta Anglice scripta iam colligimus, quae in forma libri divulgantur. Nunc ipsum autem, cum conventum 'Lex et lingua' nuncupatum celebramus, haec cooperatio summum capit fastigium.

Iam animadvertimus curatores imprimis id egisse, ut programma scientificum huius conventus quam optimum esset ac rerum copia abundaret. Quae cum ita sint, gratias quam maximas ago professori *Tarja Salmi Tolonen* nec non investigatoribus gregis nostri scientifici *Richard Foley* et *Iris Tukiainen*. Summa laude digna est etiam *Marja Leena Porsanger*, secretaria societatis 'Lapland Congresses', quae conventus in Lapponia instituendos curat. Plurimum autem ad prosperum successum nostri conventus participes ipsi conferent. Quam ob rem magnopere gaudemus, quod dominae et domini tantae eruditionis longo itinere suscepto huc advenierunt.

Conditio, sine qua nulli conventus scientifici fieri possunt, est pecunia satis ampla. Pecuniam autem ad omnem eam operam necessariam, quam Investigationi sermonis iuridicalis navavimus, Academia Finnica, fautrix principalis huius conventus, benigne praestitit. Huc accedunt Opus fundatum 'Kordelinin säätiö', Societas aeronautica 'Finnair' et Universitas Lapponica, quae auxilio nummario subministrato curatoribus potestatem fecerunt participes satis hospitaliter excipiendi. Pro hoc subsidio eis gratias quam plurimas agimus.

Hic conventus in monte agitur, qui Finnice 'Levi' appellatur. Nomen est omen, nam Latine dicere possumus nos 'in Monte Levi' esse, tamquam mons, in quo sumus, 'levis' sit. Utinam animus nobis in hunc locum congregatis aequalevis sit atque avis septentrionalis, quae in solitudine silvarum alis se mandat! Dixi.

(Textum Latine reddidit *Reijo Pitkäranta*)

Dans les petits pays, l'organisation d'événements importants exige la mise en commun des efforts. C'est une grande joie de constater, à ce sujet, que notre projet a bien réussi à établir une coopération fructueuse avec la Chaire de linguistique juridique (Université de Laponie), le Centre d'enseignement de langues (Université de Laponie), l'Institut de droit économique international (Université de Helsinki) et l'Association finlandaise de linguistique juridique. À forces réunies, nous avons organisé un colloque national en 1999 et au cours de ces deux dernières années, deux symposiums avec des participants étrangers. Un livre en anglais, incluant les actes du symposium sur le développement du langage juridique, organisé en 2000 à l'Université de Laponie, est actuellement en préparation. Et, maintenant, cette coopération atteint son apogée dans la réalisation du présent congrès 'Droit et Langue – Perspectives d'avenir et examen rétrospectif'.

We have already seen the magnificent efforts of the organizing committee of this congress to guarantee the high quality and richness of the scientific programme. For this reason I present my cordial thanks to Professor Tarja Salmi-Tolonen as well as to the researchers involved in our project, Richard Foley and Iris Tukiainen, not to forget the indispensable role played by Marja-Leena Porsanger representing the Lapland Congresses. But, in the first place, the success of this congress will be crowned by the contribution of all the participants. We are therefore very glad that such learned ladies and gentlemen have made the long journey here.

Es ist eine notwendige Bedingung aller wissenschaftlicher Zusammenkünfte, daß man über genügend finanzielle Mittel verfügt. Die Akademie von Finnland hat freigiebig sämtliche Aktivitäten des Projekts 'Vergleichende Rechtslinguistik' finanziert, und sie ist auch der Hauptsponsor dieses Kongresses. Die von der Kordelin Stiftung und der Flugesellschaft Finnair sowie von der Universität Lapland bewilligten Beihilfen haben es ermöglicht, daß die Veranstalter Gastfreundlichkeit gegenüber den Teilnehmern vorsehen konnten. Wir sind sehr dankbar für diese Unterstützung.

We are assembled at a mountain which, in Finnish, is called "Levi". The name itself offers encouragement: when we say "in Monte Levi", this may also signify, in Latin, 'at a mountain which is light'. So let our spirit in this place be as light as a Northern bird taking wing in the wild!

LAKIMIESLATINA ENNEN JA NYT

Kuten edellä lainatusta tervehdyksestä ilmenee,¹ Lapissa järjestettiin joulukuussa 2001 oikeuskieltä koskeva kansainvälinen kongressi. Professori *Ahti Saarenpään* suosituksesta kongressipaikaksi valittiin Levitunturi, ja Saarenpää oli myös kongressissa läsnä Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan dekaanina. Tervehdys osoittaa, miten suuri symbolinen merkitys latinan kielellä on ollut ja on edelleen länsimaisten juristien keskuudessa. Latina on roomalaisen oikeuden äidinkieli, ja sen kautta nykyajan oikeustiede ja lainkäyttö voidaan vertauskuvallisesti sitoa Euroopan yhteiseen oikeusperinteeseen. Tämä perinne oli kokonaan tai osin latinankielistä aina 1800-luvulle asti.² Yleinen latinankielisen oikeusperinne selittää myös latinan käytön jäämistöoikeudessa.

Yleiskuva

Roomalainen oikeus ei kuollut Rooman valtakunnan luhistumisen myötä. Se kehittyi edelleen, aluksi Bysantissa ja myöhemmin keskiajan yliopistoissa *ius commune* -oikeutena. Roomalaisen oikeuden kieli oli latina. Keskiajan kulttuuri oli yleisesti, ja oikeustiede sitä suuremmalla syyllä, latinankielistä. Vielä senkin jälkeen, kun Länsi-Euroopan uudet kansalliskielet olivat syntyneet, latinan arvovalta oli niihin nähden pitkään ylivertainen. Erityisen huomionarvoista on se, että latinankielinen oikeuskulttuuri kukoisti myös Englannissa. Latina oli useissa suhteissa *common law* -oikeuden kieli, vaikka tämä oikeus oli suureksi osaksi omaleimaista.

Muutos latinasta kansalliskieliin oli oikeuden alalla poikkeuksellisen hidas. Nimenomaan Keski-Euroopassa, mutta myös muualla, ennen muuta Italiassa, latinan asema oli vielä uudellakin ajalla vahva humanismin, roomalaisen oikeuden resipioimisen ja akateemisen oikeustieteen vaikutuksesta. Kaikkein selvimmin tämä näkyi akateemisessa maailmassa. Kautta länsi-

¹ Tekijä esittää parhaat kiitöksensä tervehdyksen latinaksi kääntäneelle dos. *Reijo Pitkärannalle*, joka on myös muotoillut artikkelin otsikon ja tarkastanut tekstissä esiintyvien latinalaisten ilmausten kieliasun. Tervehdyksen käännöksen englannin-, ranskan- ja saksankieliset osiot ovat tarkastaneet leht. *John Calton*, tri *Alain Grenier* ja dos. *Hagen Henry*. Tekijä haluaa kiittää lämpimästi myös heitä.

² Ks. lähemmin *Mattila*, Vertaileva oikeuslingvistiikka (Helsinki: Kauppakaari 2002), s. 212–220.

maiden oikeustiede toimi pääosin latinaksi aina 1800-luvulle asti. Kansainvälisissä oikeussuhteissa latina oli neuvotteluiden ja valtiosopimusten kieli 1600-luvulle asti, jolloin ranska alkoi syrjäyttää sitä. Vastaavasti eri maissa tuomioistuinten, viranomaisten ja notaarien pöytäkirjat tehtiin keskiajalla ja osin myös uudella ajalla joko kokonaan tai osin latinaksi, ja sama koski lainsäädäntöä.

Maakohtaiset vaihtelut olivat tosin suuria sekä sen suhteen, missä määrin latinan ohella käytettiin nykykieliä, että sen suhteen, kuinka kauan latinalainen vaihe kesti. Pisimpään – jos kirkon kanoninen oikeus jätetään sivuun – latinaan turvauduttiin käytännön oikeuselämässä Itävallan keisarikunnan eiksaksankielisillä alueilla, Unkarissa ja Etelä-Puolassa (Galitsiassa). Tämä johtui siitä, että se oli suojakeino saksan kielen levittäytymistä vastaan. Latina oli saksalais-roomalaisen keisarikunnan vanha virallinen kieli, ja kun Itävallan keisari yritti saattaa käyttöön saksan, unkarilaiset pitäytyivät tiukasti latinassa. Se olikin Unkarin ja Galitsian virkakieli vuoteen 1844. Ironista on se, että Unkarin kruunun alaisessa Kroatiaassa latinaa käytettiin vastaavalla tavalla unkarin kielen torjumiseen.

Kehitys Suomessa

Latina saapui Ruotsi-Suomeen katolisen kirkon mukana. Keskiajalla opillinen sivistys ja siten myös latinan kieli oli harvalukuisen eliitin hallussa. Siitä huolimatta latinaa käytettiin erilaisissa juridisissa yhteyksissä. 1300-luvun lopulla latinan käyttö oikeuselämässä väheni, ja uskonpuhdistus voimisti tätä suuntausta entisestään. Latina vahvisti kuitenkin uudelleen asemaansa juridisena kielenä uuden ajan alussa, erityisesti 1600-luvulla, ja tällä kertaa akateemisen oikeustieteen vaikutuksesta. Ilmiö liittyi osaltaan humanismin ja latinankielisen kulttuurin yleiseen vahvistumiseen, jota Ruotsi-Suomessa tukivat koulu- ja yliopistolaitoksen perinpohjainen uudistaminen, roomalaisen oikeuden vahvistunut asema ja eräät käytännölliset ja reaalioliittiset syyt.

1600-luvulla kaikki oikeustieteelliset väitöskirjat (dissertaatiot) julkaistiin Ruotsissa ja Suomessa latinan kielellä, vaikka osa muusta oikeuskirjallisuudesta kirjoitettiinkin ruotsiksi. Latinalainen oikeustieteellinen kulttuuri vaikutti voimakkaasti tuomioistuinten kielenkäyttöön. 1600-luvun hovioikeustuomareiden äänestyslausemat olivat sekakieltä, jossa latina ja ruotsi sekoittuivat, välistä niin että kieli oli valtaosin latinaa. Hovioikeuk-

sien kielenkäyttö säteili puolestaan alaspäin, maaseudun ja kaupunkien alioikeuksiin: myös näiden tuomioissa esiintyy latinalaisia termejä ja lauseparsia. Vielä enemmän niissä on latinasta muodostettuja vierassanoja.

Tuomioistuinlaitoksessa tilanne muuttui jo 1700-luvulla: latinankielisistä ilmauksista luovuttiin vähitellen. Sitä vastoin oikeustieteessä tilanne jatkui vielä 1700-luvulla pitkälti samanlaisena kuin 1600-luvulla, vaikka latinan käyttö asteittain väheni. Vasta 1800-luvun kuluessa latinasta luovuttiin lopullisesti sekä Ruotsin että Suomen oikeustieteessä. Viimeinen merkittävä latinankielisen juridiikan edustaja Suomessa, *Matthias Calonius*, vaikutti 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa. 1800-luvun puolenvälin jälkeen lakimieslatinaa on Suomessa (ja Ruotsissa) esiintynyt ainoastaan ilmauksen modernissa merkityksessä: lainopilliseen tekstiin siroteltuina latinankielisinä termeinä ja lauseparsina.

Nykytilanne

Tietyillä oikeudenaloilla Suomessakin viljellään edelleen latinankielisiä termejä ja lauseparsia. Tästä syystä tärkeimpien latinalaisten termien ja lauseparsien tuntemus kuuluu juristin perusvalmiuksiin myös meillä. Sen kartoittamiseksi, missä määrin latinaa yhä käytetään suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa, kirjoittajan tutkimusryhmä teki 1990-luvun lopulla selvityksen, jossa 1950- ja 1990-lukujen oikeuskirjallisuudesta poimittiin latinalaiset ilmaukset ja lauseparret.³

Selvityksestä kävi ilmi, että 1950-luvun aineisto sisälsi yhteensä noin 900 lakimieslatinan termiä ja fraasia. 1990-luvun aineistossa vastaava luku on noin 600; näistä vähintään kaksi kertaa aineistossa esiintyi noin 270 termiä ja fraasia, vähintään kolme kertaa noin 170 ja vähintään viisi kertaa noin 80. Jos lähtökohdaksi otetaan vähintään kolme esiintymää ja oletetaan, että aineistojen laajentaminen ei enää tuottaisi olennaisesti enempää termejä ja fraaseja, voidaan todeta, että suomalaisen lakimieslatinan keskeiseen sanastoon kuuluu nykyisin vajaan 200 termiä ja fraasia.

Lakimieslatinan käyttö oppikirjoissa painottuu selvästi tietyille oikeudenaloille. Siviilioikeus on selvästi muita korostetummassa asemassa sekä 1950- että 1990-luvuilla. Tämän lisäksi rikos-, prosessi- ja kansainvälinen yksityis-

³ Tulokset on esitelty artikkelissa *Mattila*, *Latinet i den finländska juridiska litteraturen*, JFT 2000, s. 288–294.

oikeus ovat etualalla molemmissa luetteloissa. Kysymys on oikeudenaloista, joilla klassisten yleisten oppien vaikutus on huomattava, joiden peruskäsitteistö on muutoin vanhaa tai jotka ovat luonteeltaan kansainvälisiä.

LATINA JÄÄMISTÖOIKEUDESSA

Suomalainen oikeuskulttuuri

Siviilioikeudessa latinankielisellä oikeuskirjallisuudella on erityisen pitkät ja vahvat perinteet. Se muodosti jo klassisena aikana roomalaisen oikeuden ydinalueen, ja myös keskiajan *ius commune* painottui suureksi osaksi juuri siviilioikeuteen. Jäämistöoikeus puolestaan on siviilioikeuden keskeisimpiä lohkoja. Siksi on mielenkiintoista kysyä, missä määrin ja millaista latinaa jäämistöoikeudessa on käytetty ja käytetään edelleen. Kansainvälistyvänä nykyaikana erityisen tärkeä näkökohta on tämän latinankäytön yhtenäisyys: missä määrin samat ilmaukset esiintyvät sekä meillä että muualla? Asian selvittämiseksi kirjoittaja on käynyt lävitse jäämistöoikeuden keskeisten yleisesitysten asiahakemistot (osin myös teosten tekstin) Suomessa ja kolmessa vertailumaassa (Englanti, Ranska ja Saksa).⁴ Ennen tulosten selostamista on syytä lyhyesti käsitellä jäämistölatinan perinnettä Suomessa.

Latinankielisen oikeustieteen viimeinen suuri edustaja Suomessa oli *Matthias Caloni*us. Hänen latinaksi kirjoittamissaan siviilioikeuden luennoissa jäämistöoikeudella on tärkeä sija: tätä oikeudenalaa koskeva esitys kattaa noin sata sivua. Caloni^{us} selittää kotimaista oikeutta mutta tuntee hyvin myös yleiseurooppalaisen *ius commune* -oikeuden ja kytkee esitykseensä

⁴ Teokset ovat: *Aulis Aarnio – Urpo Kangas*, Perhevarallisuus-oikeus (Helsinki: Kauppa-kaari 2002) ja *Aulis Aarnio – Urpo Kangas*, Suomen jäämistöoikeus I ja II (Helsinki: Kauppa-kaari 1999 ja 2000), *Heinrich Lange – Kurt Kuchinke*, Lehrbuch des Erbrechts (München: Beck 1989, n. 1100 sivua), (*Anthony*) *Mellows*, The Law of Succession (5th ed. by *Clive* *Margrave-Jones*. London etc.: Butterworths 1993, n. 700 sivua) ja *François Terré – Yves* *Lequette*, Droit civil. Les successions. Les libéralités. 3e éd. Paris: Dalloz 1997, n. 900 sivua). Alun perin tarkoituksena oli hakemiston lisäksi käydä kursorisesti lävitse kaikkien teosten tekstit ja poimia niistä kursivoidut latinalaiset ilmaukset. Tämä oli kuitenkin mahdollista vain suomalaisen ja ranskalaisen teoksen kohdalla. Saksalaisessa ja englantilaisessa teoksessa latinalaiset sitaatit on painettu tavallisella kirjaksimella, ja niiden poiminen olisi vaatinut teosten huolellista lukemista rivi riviltä. Siksi eri teoksista poimitut latinalaisten ilmausten luettelot ovat osin yhteismitattomia: saksalaisesta ja englantilaisesta teoksesta löydetty latinalaiset ilmaukset ovat peräisin pelkästään niiden asiahakemistoista.

usein oikeusvertailevia näkökohtia. Onkin luonnollista, että Caloniuksen jäämistölatina perustuu yleiseurooppalaiseen traditioon. Luennoissa esiintyvät *hereditas ab intestato* ('lakimääräinen perimys'), *testamentifactio passiva* ('testamentinsaantikelpoisuus'), *surrogatum* ('surrogaatti', 'sijaan tuleva omaisuus') jne. Välistä, kun latinankielisellä termillä viitataan nimenomaan ruotsalaiseen oikeusinstituutioon, Calonius lisää mukaan selittävän ruotsinkielisen termin. Niinpä perunkirjoitusta koskevan jakson alussa hän toteaa: *Inventarium est debita et legitima adnotatio seu designatio bonorum omnium jurium, et obligationum defuncti : nobis uptekning, bouptekning, IX, 1 ÄB.*⁵ Sekakielisyttä esiintyy teoksessa laajemminkin. Varsinkin säädösten ja viranomaisten kirjelmien otsikot on usein jätetty kääntämättä, jotta ne olisivat helpommin tunnistettavia.⁶ Toisaalta Calonius käyttää mm. kotimaisista kaupungeista niiden vakiintuneita latinankielisiä nimiä: *Holmia* ('Tukholma'), *Junecopia* ('Jönköping') jne. Hyvä esimerkki teoksen sekakielisyydestä on seuraava kappale (ruotsinkielisten kohtien kursivointi tässä):

9:o. Deducenda erit ex bonis residuis et quae inter heredes dividenda sunt (*af behållne summan*) quarta pars pro centum secundum *K. Br. d. 21 julii 1752* ex omnium illorum patrimonio, qui ad rusticam gentem non pertinent, *Adel, Präster och Borgare, cfr. Götha Hof-R. univ. d. 18 octob. 1753. Hoc tributum sibi imponi sinebant ordines regni a. 1752* ut ex pecunia inde conflata sustineri possent assessores extraordinarii, quibus augenda tum erant dicasteria regia Holmense et Junecopense. Deinde quae hinc in Fennia colligi poterat stipes assignabatur dicasterio Aboensi vid. *K. Br. till Åbo Hof-R. d. 27 martii et 30 april[is] 1770. Et licet diminuto a. 1777* assessorum in singulis dicasteriis numero, auctisque eorum salariis, non amplius necessarium esset ut haec pecunia in illorum usus erogaretur : non tamen cessavit hoc tributum sed subsistit adhuc. Unde et hic census in aerariis publicis deponendus est, et attestatum depositionis una cum inventario ipso copialiter judici competenti insinuandum, vid. *K. Cammar-Coll. och Stats-Contoir, Bref till LandsH. och Hof-R. d. 13 julii 1778 et Åbo Hof-R. univ. d. 11 sept. 1778.*⁷

⁵ *Matthiae Calonii Praelectiones in Jurisprudentiam civilem* (ediderunt Wilhelm Chydenius et Väinö Nordström. Helsingforsiae: Societas heredum J. Simelii typographica 1908), s. 572. Käännös: 'Perukirja on asianmukainen ja laillinen luettelo vainajan omaisuudesta sekä kaikista hänen oikeuksistaan ja velvoituksistaan, PK 9:1' (*Matthias Calonius, Siviilioikeuden luennot, suom. Edwin Linkomies. Helsinki: WSOY 1946, s. 484*).

⁶ Tämä ei näy luentojen suomennoksesta, jossa myös ruotsinkieliset kohdat on käännetty.

⁷ *Ibid.*, s. 579–580 (alkuperäisteos) ja s. 489–490 (käännös).

Matthias Caloniuksen jälkeen Suomessa ei ole julkaistu latinankielisiä jäämistöoikeutta koskevia yleisesityksiä. Muutamia latinankielisiä väitöskirjoja laadittiin vielä 1800-luvun puoleenväliin asti,⁸ mutta mikään niistä ei *Bibliographia Iuridica Fennican* mukaan sijoitu jäämistöoikeuden alalle. Latinaa esiintyy Caloniuksen jälkeen suomalaisessa jäämistöoikeudessa ainoastaan yksittäisinä sitaatteina ruotsin- ja suomenkielisen tekstin lomassa. Esimerkiksi *Matti Ylöstalon* Testamentin moitteesta -teoksen (1953) hakemistoon sisältyy 25 latinalaista ilmausta. Tämä traditio jatkuu nykypäivään asti. 2000-luvun juridiikkaa edustavien Aarnion ja Kankaan teosten hakemistoista ja korpu tekstistä löytyvät seuraavat latinalaiset ilmaukset:

Aarnio & Kangas

ad hoc	forum domicilii
ad pias causas	forum hereditatis
adoptio filii loco	forum rei sitae
adoptio minus plena	ignorantia iuris nocet
adoptio plena	in abstracto
ambiguitas contra stipulatorem est	in concreto
animus revocandi	in dubio contra preferentem
animus testandi	in dubio contra stipulatorem
benigna interpretatio	inter vivos
calatis comitiis	ipso iure
cautela Socini	ius accrescendi
clausula rebus sic stantibus	ius representationis
computatio canonica	lex Falcidia
computatio civilis	lex specialis derogat legi generali
conditio si testator sine liberis de-	lis pendens
cesserit	lucida intervalla
contra bonos mores	mater semper certa est
Corpus iuris civilis	mater semper certa est etiamsi vulgo
dementia	conceperit
dementia senilis	modus qualificatus
desuetudo	mortis causa
donatio post obitum	mutatis mutandis
ex analogia	non scriptum
exhereditatio	numerus clausus
falsa demonstratio non nocet	occupatio
favor testamenti	omne testamentum morte consum-
forum	matum est

⁸ Ks. lähemmin *Mattila* (alav. 2), s. 280–281.

pacta sunt servanda
 pater est
 pater vero is est quem nuptiae de-
 monstrant
 portio legitima
 portio portioni accrescit
 psychosis delusionalis
 res nullius
 retorsio
 successio ab intestato
 successio ascendentium
 successio descendentium
 successio graduum
 successio in capita

successio in stirpes
 successio ordinum
 testamenta plene ad voluntatem
 testantium interpretatur
 testamentum correspectivum
 testamentum mysticum
 testamentum reciprocum
 testamentum simultaneum
 testamentum tempore pestis conditum
 traditio
 ultima voluntas
 una caro
 voluntas ambulatoria est usque ad
 mortem

Sanaluettelossa eräät latinalaiset ilmaukset viittaavat eurooppalaiseen oikeushistoriaan (*ad pias causas, calatis comitiis, lex Falcidia* jne.) tai kuvaavat perintöoikeudellisen ajattelun periaatevaihtoehtoja (*computatio civilis, successio in capita, testamentum mysticum* jne.). Osin kyse on nykysuomalaisessa perintöoikeudessa esiintyvien käsitteiden ja periaatteiden ilmaismisestä: *animus testandi* ('testamenttaustarkoitus'), *exhereditatio* ('perinnötömäksi tekeminen'), *favor testamenti* ('testamentin suosinta [tulkintaperiaatteena?]), *ius representationis* (perintöoik.: 'sijaantulo-oikeus') jne. Muutamat termit sijoittuvat perintöoikeuden lähialoille tai muille oikeudentaloille (*adoptio minus plena* ['heikko adoptio'], *forum hereditatis* ['jäämistöasian oikeuspaikka'], *res nullius* ['isännätön esine'], *traditio* [esineoik.: 'luovutus'] jne.), tai kyse on juridiikasta ylipäättään (*contra bonos mores* ['vastoin hyviä tapoja'], *desuetudo* ['oikeusnormin kumoutuminen sillä tavoin, että sitä ei enää käytännössä sovelleta'], *ipso iure* ['suoraan lain nojalla']). Toisaalta mukana on peräti kahdeksan juridista maksiiimia. Nämä eivät ole luonteeltaan varsinaisesti perintöoikeudellisia. Kaksi niistä on tosin perheoikeudellisia: *mater semper certa est* ja *pater est*. Edellisestä esiintyy teoksissa myös pidempi muoto (*mater semper certa est etiamsi vulgo conceperit*, ['äiti on aina varma, vaikka isä olisi tuntematon']) ja jälkimmäinen on alkuosa ilmauksesta *pater vero is est quem nuptiae demonstrant*. ('isä on sitä vastoin se, jonka avioliitto osoittaa'). Muut maksiiimit ovat sopimus-oikeudellisia tai yleisjuridisia (*ambiguitas contra stipulatorem est* ['epäselvyys sopimuksessa tulkitaan velkojan / sopimuksen laatijan vahingoksi'], *falsa demonstratio non nocet* ['väärä nimitys ei vahingoita'], *pacta sunt servanda* ['sopimukset on pidettävä'] jne.). Muutamassa tapauksessa kyse

on lääketieteellisistä termeistä (*dementia senilis, lucida intervalla, psychosis delusionalis*). Lisäksi teoksessa on yleistä kulttuurilatinää (*ex analogia* [’vastaavasti’, ’analogisesti’, ’yhdenmukaisesti’], *in abstracto* [’yleisellä tasolla’, ’periaatteellisesti’, ’teoreettisesti’], *mutatis mutandis* [’muutettavat muutettuina’, ’tarvittavin muutoksin’]).

Eurooppalaiset oikeuskulttuurit

Kuten edellä on mainittu, vertailukohdiksi on otettu kolme ulkomaista teosta, jotka edustavat Euroopan keskeisiä oikeuskulttuureja. Aluksi tarkastellaan saksalaista jäämistöoikeuden yleisesitystä:

Lange & Kuchinke

actio ad supplendam legitimam	dies cedens
actio communi dividundo	dies veniens
actio ex testamento	donatio mortis causa
actio familiae erciscundae	ercto non cito
adrogatio	exceptio doli
ambulatoria est voluntas defuncti usque ad vitae supremum exitum	exceptio ne praeiudicium fiat hereditati
beneficium abstinendi	exceptio plurium
beneficium inventarii	exhereditatio bona mente
benigna interpretatio	facultas abstinendi
bona defuncti	falsa demonstratio non nocet
bona vacantia	familiae emptor
bonorum possessio	favor testamenti
capitis diminutio maxima	hereditas iacens
causa Curiana	hereditatis petitio
cautela Socini	heres suus et necessarius
Codex Maximilianeus Bavaricus	interdictum quorum bonorum
collatio	ipso iure
condicionis implendae causa	iure crediti
coniunctio	legatum partitionis
coniunctio re	legatum per damnationem
coniunctio verbis tantum	legatum per praeceptionem
Constitutio Joachimica	legatum per vindicationem
cum viribus	lex Falcidia
curator personae	lex fori
curator rei	lex Iulia de maritandis ordinibus
devastavit	lex Onassis

lex rei sitae	Senatus consultum Iuventianum
mancipatio nummo uno	Senatus consultum Libonianum
manus mortua	Senatus consultum Pegasianum
missio in possessionem ventris nomine	Senatus consultum Trebellianum
modus	separatio bonorum
mortis causa capio	substitutio reciproca
nasciturus	surrogatum sapit naturam eius rei in cuius locum surrogatur
pactum de mutuo dando	testamentum apud acta conditum
pactum successionis acquirendae	testamentum comitiis calatis
pactum successionis amittendae	testamentum correspectivum
patria potestas	testamentum in procinctu
portio debita	testamentum mere simultaneum
possessor pro herede	testamentum parentum inter liberos
possessor pro possessore	testamentum principi oblatum
pretium succedit in locum rei, res succedit in locum pretii	testamentum reciprocum
pro herede gestio	testamentum ruri conditum
pro salute animae	testamentum tempore pestis conditum
pro viribus	testamentum tripertitum
querela inofficiosi testamenti	verba
regula Catoniana	voluntas
semel heres semper heres	votum paupertatis

Jos ilmausten lukumääräinen ero jätetään sivuun, Saksaa koskeva kuva on pitkälti samanlainen kuin Suomen kohdalla. Leimallista luettelolle on historiallisten termien lukuisuus. Jo päältä historiallisiksi voi nähdä *Senatus consultum* ('senaatin päätös') -alkuiset ilmaukset. Niin ikään valtaosa *testamentum*-alkuisista sanoista kytkeytyy oikeushistoriaan. Tämä ei kuitenkaan koske niitä kaikkia (*testamentum correspectivum* ['vastavuoroinen testamentti, jossa allekirjoittajien määräykset ovat riippuvuussuhteessa toisiinsa'], *testamentum mere simultaneum* ['pelkkä samanaikainen, ulkonaisesti yhteinen testamentti'], *testamentum reciprocum* ['vastavuoroinen testamentti']), ja monet muutkin ilmaukset ovat varsinaisia jäämistöoikeudellisia termejä (*bona defuncti* ['jäämistöomaisuus'], *donatio mortis causa* ['kuolemanvaraislahja'], *favor testamenti* [ks. edellä], *legatum partitionis* ['legaatti, joka koskee osaa jäämistöstä'], *modus* ['tarkoitamääräys'], *nasciturus* ['syntymätön lapsi', 'sikiö']), tai ne sijoittuvat jäämistöoikeuteen läheisesti liittyvän perheoikeuden alalle (*patria potestas* ['isänvalta'], *separatio bonorum* ['omaisuuden erottelu']). Niin ikään joukossa on lukuisia yleisjuridisia tai muiden oikeusalojen termejä: *exceptio doli* ('väite vilpillisyydestä'), *ipso iure* (ks. edellä), *lex rei sitae* ('esineen sijaintipaikan laki'), *pactum de mutuo*

dando ('sopimus lainan myöntämisestä') jne. Yhdessä tapauksessa ilmausta käytetään englannin oikeuden esittelyssä (*devastavit*, ks. jälj). Luetteloon sisältyy myös neljä maksimiä, joista kaksi on leimallisesti juridisia: *ambulatoria est voluntas defuncti usque ad vitae supremum exitum* ('perittävä [sananmuk.'vainaja'] voi muuttaa tahtoaan kuolinhetkeensä asti') ja *semel heres semper heres* ('kerran perillinen, aina perillinen'). Yleistä kulttuuri-latinaa ei Saksan luetteloon sisälly, mutta tähän on selkeä syy: kulttuuri-latinan ilmauksia ei oteta juridisten teosten asiahakemistoon.

*Terré & Lequette*⁹

a contrario	gens
a fortiori	habilis ad nuptias
a matre	habilis ad nuptias, habilis ad pacta nuptialia
a non domino	habilis ad nuptias (...)
a pari	in favorem
a patre	in fine
ab irato	incertus ex certis personis
ad nutum	infans conceptus (...)
ad probationem	infans conceptus pro nato habetur quoties de commodis eius agitur
ad solemnitatem	infra
ad validitatem	instrumentum
animus donandi	intra vires
ante mortem	intra vires hereditatis
brevitatis causa	intuitu personae
contra	intuitus personae
cum onere	ira
cum viribus	is de cuius successione agitur
de cuius	litteris
de lege ferenda	ne varietur
de plano	negotium
de residuo	nemo liberalis nisi liberatus
dimidium paternis, dimidium maternis	nemo plus iuris (...)
ex causa antiqua	pars bonorum
ex causa nova	pars hereditatis
exceptio non adimpleti contractus	pater familias
exequatur	
fructus augent hereditatem	

⁹ Ranskalaisessa – samoin kuin esimerkiksi englantilaisessa – lakimieslatinassa käytetään uuslatinalaista j-kirjainta vokaalien edellä (esim. *jus*). Nämä on seuraavassa korvattu i-kirjaimella, jotta yhdistettyä luetteloa olisi helpompi vertailla.

paterna paternis, materna maternis	resoluto iure dantis, resolvitur ius
pendente conditione	accipientis
per saltum et omissio medio	sine onere
post mortem	solvens
post mortem testatoris	stricto sensu
prior tempore potior iure	sui generis
pro herede	supra
propter nuptias	ubi lex (...)
ratio legis	ultra vires
re	ultra vires hereditatis
re et verbis	ultra vires successionis
res perit debitori	verbis
res perit domino	verbis tantum
resoluto iure dantis (...)	votum mortis

Ranskalaiseen perintöoikeuteen sisältyy eräitä latinankielisiä ilmauksia, jotka esiintyvät tekstissä tuhkatieheään. Erityisesti on mainittava, että *perittävä* ilmaistaan lähes aina latinankielisellä lyhenteellä *de cuius* (ransk. uuslatinalaisessa muodossa *de cuius*).¹⁰ Kyse on kahdesta ensimmäisestä (tai toisesta ja kolmannelta) sanasta ilmauksessa (*is*) *de cuius successione* (tai: *hereditate*) *agitur* ('se, jonka perinnöstä on kysymys'). Kielenhuoltajat ovat Ranskassa (ja esimerkiksi Italiassa) suosittaneet tästä ilmauksesta luopumista ja sen korvaamista sanalla *défunt* ('vainaja') mutta tuloksetta. Myös Terré ja Lequette puolustautuvat kielenhuoltajia vastaan: he viittaavat siihen, että *de cuius* voi tarkoittaa vielä elossa olevaa henkilöä esimerkiksi testamentin tekemisen yhteydessä, jolloin vainajaa merkitsevää sanaa ei voida käyttää.¹¹

Tekijät turvautuvat latinaan monin eri tavoin. Muutamat ilmaukset viittaavat juridisiin käsitteisiin: *animus donandi* ('lahjoitustarkoitus'), *pars hereditatis* ('perintöosa'), *ultra vires hereditatis* (tai: *successionis*) ('yli pesän varojen').¹² Lisäksi teoksessa on ilmauksia, jotka ilmentävät lähialoille kuuluvia tai yleisjuridisia käsitteitä: *exequatur* ('täytäntöönpanomääräys',

¹⁰ Sama koskee muita romaanisia maita.

¹¹ Terré – Lequette (alav. 4), s. 2, av. 2.

¹² Hieman epäloogisesti ranskalaisessa oikeuskirjallisuudessa ilmaus *ab intestat* ('testamentin puuttuessa') kursivoidaan säännönmukaisesti latinalaisten termien tavoin. Ilmaus ei ole oikeaa latinaa, vaikka se sitä muistuttaakin. Latinaksi korrekti ilmaus on *ab intestato*. Kyseessä on tyypillisesti latinalaisperäinen sivistyssana (*mot savant*), joka muistuttaa alkuperäistä latinalaista ilmausta niin läheisesti (vain viimeinen kirjain puuttuu), että sitä ei koeta ranskankieliseksi ilmaukseksi, vaikka se myös lausutaan ranskalaiseen tapaan nasalisoidulla tavu *in-* ja jättämällä viimeinen kirjain (*t*) ääntämättä.

sananmukaisesti: 'pankoon täytäntöön'), *instrumentum* ('asiakirja'), *negotium* ('oikeustoimi'), *solvens* ('maksaja', 'maksun suorittaja') jne. Erikseen huomattakoon *a non domino* (sananmuk. 'ei-omistajalta'), jota käytetään vaihdantatoimien yhteydessä, koska ilmaus 'muu kuin omistaja' on ranskaksikin hieman kankea. Leimallista on myös latinankielisten maksii-
mien käyttö juridisten periaatteiden tai oikeussääntöjen ilmaisemiseen. Näitä on teoksessa lukuisia: *habilis ad nuptias, habilis ad pacta nuptialia* ('[joka on] kelpoinen solmimaan avioliiton, [on myös] kelpoinen solmimaan avioehtosopimuksen'), *nemo liberalis nisi liberatus* (vapaasti suomennettuna: 'kukaan ei voi antaa lahjaa, jos ei kykene suoriutumaan veloistaan'),¹³ *paterna paternis, materna maternis* ('isänpuoleinen [omaisuus] isänpuoleisille sukulaisille, äidinpuoleinen äidinpuoleisille'), *resoluto iure dantis, resolvitur ius accipientis* ('[vasta kun] antajan oikeus on ratkaistu, ratkaistaan saajan oikeus').¹⁴ Useat näistä esiintyvät tekstissä lyhennettyinä: *habilis ad nuptias* (...), *resoluto iure dantis* (...).

Terrén ja Lequetten teoksessa on myös paljon yleistä kulttuurilatinaa.¹⁵ Monet näistä ovat suomalaisessakin juridiikassa varsin tuttuja (*a fortiori* ['suuremmalla syyllä'], *contra* ['vastaan'], *in fine* ['lopussa'], *infra* ['alla', 'jäljempänä'], *stricto sensu* ['suppeassa merkityksessä'], *sui generis* ['omaa lajiaan'], *supra* ['yllä', 'edellä'] jne.), toiset taas harvinaisia tai ne eivät lainkaan esiinny meillä: *a pari* ('yhtäläisyyden perusteella', 'analogisesti', joka siis on ilmauksen *a [e] contrario* vastinpari), *brevitatis causa* ('lyhyiden vuoksi'). Erityisen huomion ansaitsee yleisen kulttuurilatinan ja juridisen latinan välimaastoon sijoittuva *a contrario* ('vastakohtaispäätelmän nojalla'). Tämä tarkoittaa täsmälleen samaa kuin meillä tuttu *e contrario*. Edellinen on käytössä Ranskan lisäksi myös muissa romaanisissa maissa, anglosaksisissa maissa ja Puolassa, *e contrario* taas esiintyy erityisesti saksankielisissä maissa ja Pohjoismaissa. Eron selityksenä on se, että ilmaukset edustavat eri aikakausien latinaa. Muoto *e contrario* perustuu klassiseen kieleen, *a contrario* taas on skolastista latinaa: keskiajalla *ab-* ja *ex-*prepositioiden käyttöalat lähentyivät toisiaan.¹⁶

¹³ Latinalaisessa oikeusperinteessä *lahjoittamisella* voidaan viitata myös legaatteihin.

¹⁴ Samaa ajatusta ilmentää maksiiimi *Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* ('Kukaan ei voi siirtää toiselle parempaa oikeutta kuin hänellä itsellään on').

¹⁵ Kulttuurilatinaa sisältyy varmasti myös englantilaiseen ja saksalaiseen teokseen. Kuten edellä on todettu, niiden tektsiä ei ole käyty lävitse, koska latinalaisia ilmauksia ei näissä teoksissa ole millään tavoin merkitty ja niiden poimiminen olisi ollut erittäin hankalaa.

¹⁶ Ks. lähemmin *Mattila*, *Latin juridique et traduction*. In: Proceedings of the XVII World Congress. International Federation of Translators – Actes du XVIIe Congrès mondial. Fédération Internationale des Traducteurs (ed. by – éd. par Leena Salmi – Kaisa Koskinen). Paris 2005, s. 23.

Mellows

ad colligenda bona	durante absentia
ad litem	durante minore aetate
affidavit	eiusdem generis
animo testandi	falsa demonstratio
animus testandi	inter vivos
caeterorum	interim
caveat	legitima portio
cessate	minor
commorientes	pendente lite
de bonis non (administratis)	plene administravit
devastavit	quantum
donatio mortis causa	quantum meruit

Ensinnäkin on aihetta todeta, että Mellowsin teoksen hakemistoon sisältyy eräitä termejä, jotka ovat yhtä hyvin englantia kuin latinaa.¹⁷ Tällaisia ovat *administrator*, *creditor*, *executor*¹⁸, *minor*¹⁹ ja *testator*. Näitä ei ole otettu huomioon luettelossa. Varsinaisista latinankielisistä ilmauksista muutamat ovat luonteeltaan selvästi yleiseurooppalaista jäämistölatinaa: *animus testandi*, ('testamenttaustarkoitus'), *donatio mortis causa* ('kuolemanvaraislahja'). Toisaalta lukijan silmään pistävät jäämistön hallinnointiin liittyvät *common law* -latinan ilmaukset. Tällaisia sisältyy termeihin, jotka koskevat tuomioistuimen antamia määräyksiä ja lupia: (*grant*) *ad colligenda bona* ('[lupa] omaisuuden haltuunottoon'), (*grant*) *caeterorum* (sananmuk. 'muiden [omaisuusobjektien] [lupa]', 'loppuosan [lupa]'; '[lupa] muun [jäämistön hallinnoimiseen]'), (*grant*) *de bonis non administratis* ('[määräys] hallintoa vaille jääneestä omaisuudesta'). Toisaalta myös *common law* -latinan tyypillinen piirre on pitkien latinalaisten ilmausten lyhentäminen. Hyvä esimerkki on *falsa demonstratio*. Sitä käytetään välistä täydellisessä muodossa, joka on pidempi kuin Suomessa käytetty: *falsa demonstratio non nocet cum de corpore constat* ('virheellinen nimitys ei vahingoita, kun sisältö on ilmeinen').²⁰ Alkujaan kyse on Ulpianuksen maksiimista: *Nihil facit*

¹⁷ Sama tulkintaongelma esiintyy myös muissa kielissä: *retorsio* tai *traditio* voi olla yhtä hyvin suomalainen vierassana kuin latinankielinen sitaattilaina.

¹⁸ Klassisessa latinassa sana esiintyy muodossa *exsecutor*, mutta keski- ja uudenajan lakimieslatinassa muoto *executor* on yleinen. Samaa ilmentää täytäntöönpanomääräystä koskevan termin vallitseva muoto: *exequatur*, ei yleensä *exsequatur*.

¹⁹ Sanan taustalla on ilmaus *minor aetas* ('alaikäisyys').

²⁰ *Mellows* (alav. 4), s. 140.

error nominis, cum de corpore constat ('Virheellisellä nimityksellä [tai: nimellä] ei ole merkitystä, kun sisältö [tai: henkilö] on ilmeinen'). Kuten edellä on mainittu, lyhenne on myös *caeterorum* (klassisen ortografian mukaan: *ceterorum*).

Erityisen leimallista englantilaiselle oikeuskielelle on se, että latinalaisia verbimuotoja käytetään usein substantiiveina, joiden taakse kätkeytyy jokin juridinen instituutio tai oikeussääntö. Tarkasteltavassa teoksessa tällaisia ovat *affidavit, caveat, devastavit* ja *plene administravit*. *Affidavit* merkitsee sananmukaisesti 'hän on vakuuttanut', ja sillä tarkoitetaan valaechoista vakuutusta. *Caveat* on sananmukaisesti 'kavahtakoon', 'varokoon', 'olkoon varuillaan'. Kyseessä on tuomioistuimelle tehtävä ilmoitus, jotta se ei antaisi suostumustaan johonkin toimenpiteeseen (esim. pesän varojen haltuun ottamiseen). *Devastavit* puolestaan tarkoittaa 'hän on hukannut', ja sillä viitataan varojen tuottamukselliseen tai tahalliseen hävittämiseen. *Plene administravit* tarkoittaa sananmukaisesti 'hän on suorittanut kaikki hallintotoimet'. Kyseessä on pesän asianmukaiseen hallinnointiin perustuva väite, jonka osakas voi esittää velkojaa vastaan, kun pesässä ei ole tarpeeksi varoja.

Oikeuskulttuurien vertailu

Eri teosten sisältämiä latinalaisia ilmauksia voidaan parhaiten vertailla muodostamalla niistä yhdistetty luettelo:

Yhdistetty luettelo

a contrario [F]	ad nutum [F]
a fortiori [F]	ad pias causas [SF]
a matre [F]	ad probationem [F]
a non domino [F]	ad solemnitatem [F]
a pari [F]	ad validitatem [F]
a patre [F]	adoptio filii loco [SF]
ab irato [F]	adoptio minus plena [SF]
actio ad supplendam legitimam [D]	adoptio plena [SF]
actio communi dividundo [D]	adrogatio [D]
actio ex testamento [D]	affidavit [GB]
actio familiae erciscundae [D]	ambiguitas contra stipulatorem est
ad colligenda bona [GB]	[SF]
ad hoc [SF]	ambulatoria est voluntas defuncti usque
ad litem [GB]	ad vitae supremum exitum [D]

- animo testandi [GB]
 animus donandi [F]
 animus revocandi [SF]
 animus testandi [GB], [SF]
 ante mortem [F]
 beneficium abstinendi [D]
 beneficium inventarii [D]
 benigna interpretatio [D], [SF]
 bona defuncti [D]
 bona vacantia [D]
 bonorum possessio [D]
 brevitatis causa [F]
 caeterotum [GB]
 calatis comitiis [SF]
 capitis diminutio maxima [D]
 causa Curiana [D]
 cautela Socini [D], [SF]
 caveat [GB]
 cessate [GB]
 clausula rebus sic stantibus [SF]
 Codex Maximilianeus Bavaricus [D]
 collatio [D]
 commorientes [GB]
 computatio canonica [SF]
 computatio civilis [SF]
 conditionis implendae causa [D]
 conditio si testator sine liberis de-
 cesserit [SF]
 coniunctio [D]
 coniunctio re [D]
 coniunctio verbis tantum [D]
 Constitutio Joachimica [D]
 contra [F]
 contra bonos mores [SF]
 Corpus iuris civilis [SF]
 cum onere [F]
 cum viribus [D], [F]
 curator personae [D]
 curator rei [D]
 de bonis non [GB]
 de cuius [F]
 de lege ferenda [F]
 de plano [F]
 de residuo [F]
 dementia [SF]
- dementia senilis [SF]
 desuetudo [SF]
 devastavit [GB], [D]
 dies cedens [D]
 dies veniens [D]
 dimidium paternis, dimidium mater-
 nis [F]
 donatio mortis causa [D], [GB]
 donatio post obitum [SF]
 durante absentia [GB]
 durante minore aetate [GB]
 eiusdem generis [GB]
 ercto non cito [D]
 ex analogia [SF]
 ex causa antiqua [F]
 ex causa nova [F]
 exceptio doli [D]
 exceptio ne praeiudicium fiat heredi-
 tati [D]
 exceptio non adimpleti contractus [F]
 exceptio plurium [D]
 exequatur [F]
 exhereditatio [SF]
 exhereditatio bona mente [D]
 facultas abstinendi [D]
 falsa demonstratio [GB]
 falsa demonstratio non nocet [D], [SF]
 familiae emptor [D]
 favor testamenti [D], [SF]
 forum [SF]
 forum domicilii [SF]
 forum hereditatis [SF]
 forum rei sitae [SF]
 fructus augent hereditatem [F]
 gens [F]
 habilis ad nuptias [F]
 habilis ad nuptias, habilis ad pacta
 nuptialia [F]
 hereditas iacens [D]
 hereditatis petitio [D]
 heres suus et necessarius [D]
 ignorantia iuris nocet [SF]
 in abstracto [SF]
 in concreto [SF]
 in dubio contra preferentem [SF]

- in dubio contra stipulatorem [SF]
in favorem [F]
in fine [F]
incertus ex certis personis [F]
infans conceptus ... [F]
infans conceptus pro nato habetur
quoties de commodis eius agitur [F]
infra [F]
instrumentum [F]
interdictum quorum bonorum [D]
interim [GB]
inter vivos [GB], [SF]
intra vires [F]
intra vires hereditatis [F]
intuitu personae [F]
intuitus personae [F]
ipso iure [D], [SF]
ira [F]
is de cuius successione agitur [F]
iure crediti [D]
ius accrescendi [SF]
ius representationis [SF]
legatum partitionis [D]
legatum per damnationem [D]
legatum per praeceptionem [D]
legatum per vindicationem [D]
legitima portio [GB]
lex Falcidia [D], [SF]
lex fori [D]
lex Iulia de maritandis ordinibus [D]
lex Onassis [D]
lex rei sitae [D]
lex specialis derogat legi generali [SF]
lis pendens [SF]
litteris [F]
lucida intervalla [SF]
mancipatio nummo uno [D]
manus mortua [D]
mater semper certa est [SF]
mater semper certa est etiamsi vulgo
conceperit [SF]
missio in possessionem ventris nomine
[D]
modus [D]
modus qualificatus [SF]
mortis causa [SF]
mortis causa capio [D]
mutatis mutandis [SF]
nasciturus [D]
ne varietur [F]
negotium [F]
nemo liberalis nisi liberatus [F]
nemo plus iuris ... [F]
non scriptum [SF]
numerus clausus [SF]
occupatio [SF]
omne testamentum morte consum-
matum est [SF]
pacta sunt servanda [SF]
pactum de mutuo dando [D]
pactum successionis acquirendae [D]
pactum successionis amittendae [D]
pars bonorum [F]
pars hereditatis [F]
pater est [SF]
pater familias [F]
pater vero is est quem nuptiae de-
monstrant [SF]
paterna paternis, materna maternis [F]
patria potestas [D]
pendente conditione [F]
pendente lite [GB]
per saltum et omissio medio [F]
plene administravit [GB]
portio debita [D]
portio legitima [SF]
portio portioni accrescit [SF]
possessor pro herede [D]
possessor pro possessore [D]
post mortem [F]
post mortem testatoris [F]
pretium succedit in locum rei, res
succedit in locum pretii [D]
prior tempore potior iure [F]
pro herede [F]
pro herede gestio [D]
pro salute animae [D]
pro viribus [D]
propter nuptias [F]
psychosis delusionalis [SF]

quantum [GB]	surrogatum sapit naturam eius rei in
quantum meruit [GB]	cuius locum surrogatur [D]
querela inofficiosi testamenti [D]	testamenta plene ad voluntatem
ratio legis [F]	testantium interpretatur [SF]
re [F]	testamentum apud acta conditum [D]
re et verbis [F]	testamentum comitiis calatis [D]
regula Catoniana [D]	testamentum correspectivum [D], [SF]
res nullius [SF]	testamentum in procinctu [D]
res perit debitori [F]	testamentum mere simultaneum [D]
res perit domino [F]	testamentum mysticum [SF]
resoluto iure dantis [F]	testamentum parentum inter liberos [D]
resoluto iure dantis, resolvitur ius	testamentum principi oblatum [D]
accipientis [F]	testamentum reciprocum [D], [SF]
retorsio [SF]	testamentum ruri conditum [D]
semel heres semper heres [D]	testamentum simultaneum [SF]
Senatus consultum Iuventianum [D]	testamentum tempore pestis conditum
Senatus consultum Libonianum [D]	[D], [SF]
Senatus consultum Pegasianum [D]	testamentum tripartitum [D]
Senatus consultum Trebellianum [D]	traditio [SF]
separatio bonorum [D]	ubi lex [F]
sine onere [F]	ultima voluntas [SF]
solvens [F]	ultra vires [F]
stricto sensu [F]	ultra vires hereditatis [F]
substitutio reciproca [D]	ultra vires successionis [F]
successio ab intestato [SF]	una caro [SF]
successio ascendentium [SF]	verba [D]
successio descendentium [SF]	verbis [F]
successio graduum [SF]	verbis tantum [F]
successio in capita [SF]	voluntas [D]
successio in stirpes [SF]	voluntas ambulatoria est usque ad
successio ordinum [SF]	mortem [SF]
sui generis [F]	votum mortis [F]
supra [F]	votum paupertatis [D]

Edelle painetut luettelot osoittavat, että latinaa käytetään edelleenkin jäämistöoikeudellisissa teoksissa niin Suomessa kuin ulkomailla. Suomea koskevassa luettelossa latinalaisia ilmauksia on vajaat 80, Saksaa koskevassa noin 100, Ranskaa koskevassa noin 80 ja Englantia koskevassa noin 25. On kuitenkin huomattava, että näistä lukumäärästä voidaan tehdä vain varovaisia johtopäätöksiä, koska tarkastelu rajoittuu vain yhteen johtavaan teokseen kustakin oikeuskulttuurista. Lisäksi on muistettava, että vain ranskalaisen teoksen ja suomalaisten teosten teksti on käyty kokonaisuudessaan lävitse; englantilaisen ja saksalaisen teoksen kohdalla tarkastelu rajoittuu asiahakemistoon.

Englannin kohdalla pistää silmään latinalaisten ilmausten vähäisyys. Selityksenä lienee vertailuteoksen asiahakemiston laatimistapa. On oletettavaa, että teoksen tekstistä löytyisi lisää latinalaisia ilmauksia: *common law* -oikeudessa latinaa käytetään perinnäisesti paljon. Suomalaiset teokset ja ranskalainen teos luettiin tutkimuksessa kokonaan. Siksi voitaneen päätellä, että suomalaisessa jäämistöoikeudessa latinaa käytetään jokseenkin samassa mittakaavassa kuin ranskalaisessa jäämistöoikeudessa. Yllättävästi Euroopan periferiassa alan latinalainen perinne näyttää olevan yhtä vahva kuin maanosan sydänmailla. Syynä lienee se, että Saksa on perinnäisesti suomalaisten oikeustieteilijöiden esikuvamaa, jossa latinan käyttö on erityisen laajaa: jo saksalaisen teoksen asiahakemistossa on enemmän latinaa kuin ranskalaisen teoksen ja suomalaisten teosten koko tekstissä. Tälle on luonteva selitys: roomalainen oikeus resipioitiin Saksassa perinpohjaisemmin kuin missään muualla Euroopassa, ja maan siviilioikeus rakentuu edelleen roomalaisen oikeuden varaan. Roomalaispohjaiseen järjestelmään liittyy luontevasti latinankielisten sitaattien käyttö.

Yhdistetyn sanaluettelon pohjalta eri maiden perintöoikeudellisissa teoksissa esiintyy varsin vähän samoja latinankielisiä ilmauksia.²¹ Tarkasteltavia teoksia on neljä, mutta yksikään ilmaus ei esiinny neljässä eikä edes kolmessa teoksessa. Kahdessa teoksessa esiintyviä ilmauksia on hieman toista kymmentä (yhteensä 14, ks. seur. luettelo). Näistäkin eräät ovat luonteeltaan puhtaasti historiallisia tai viittaavat ulkomaiseen oikeuteen (saksalaisissa esityksissä englannin oikeuteen). Kun eri ilmauksia on yhdistetyssä luettelossa yhteensä runsaat 250, ei tämä ole kovin paljon (runsaat 5 %).

animus testandi [GB], [SF]

benigna interpretatio [D], [SF]

cautela Socini [D], [SF]

cum viribus [D], [F]

devastavit [GB], [D]

donatio mortis causa [D], [GB]

falsa demonstratio non nocet [D], [SF]

favor testamenti [D], [SF]

inter vivos [GB], [SF]

ipso iure [D], [SF]

lex Falcidia [D], [SF]

testamentum correspectivum

[D], [SF]

testamentum reciprocum [D], [SF]

testamentum tempore pestis conditum

[D], [SF]

²¹ Kansainvälisessä yksityisoikeudessa tilanne on toinen. Kirjoittaja on tehnyt myös tältä oikeudenalalta empiirisen tutkimuksen, joka kohdistui alan laajoihin yleisesityksiin. *Lex fori* esiintyi kaikissa tutkituissa kv. yksityisoikeuden teoksissa (viidestä eri maasta kustakin yksi) yhteensä lähes tuhat kertaa ja *lex loci* noin 500 kertaa. Ks. *Mattila*, *Jurilinguistique et latin juridique*. Teoks. *Jurilinguistique: entre langues et droits – Jurilinguistics: Between Law and Language* (sous la direction de Jean-Claude Gémar – Nicilas Kasirer. Bruxelles & Montréal : Bruylant & Les Éditions Thémis 2005), s. 83–88.

Tuloksia tulkittaessa on otettava huomioon satunnaisuuden merkitys ja se, että englantilaisen ja saksalaisen teoksen koko tekstiä ei ole käyty lävitse. Yleiskuva lienee silti suuntaa-antava: näyttää siltä, että vakiintuneesti käytettyjä yhteisiä jäämistölatinan ilmauksia on eri oikeuskulttuureissa varsin rajoitetusti. Huomiota kiinnittää esimerkiksi se, ettei edes *favor testamenti*-ilmaus, joka on suomalaisessa perintöoikeudellisessa keskustelussa yleinen,²² sisälly ranskalaisen teoksen tekstiin (eikä englantilaisen teoksen asiahakemistoon). Joissain tapauksissa termi tai maksimi on sinänsä kansainvälisessä käytössä, mutta se esiintyy eri maissa erilaisessa ulkonaisessa muodossa.²³ Vaikeuden muodostaa myös se, että latinan sanat taipuvat: englantilaisen teoksen tekstissä esiintyy ablatiivimuoto *animo testandi* ('testamenttaustarkoituksella'), jonka perusmuoto on *animus testandi*. Erityisen hankalaa on, että latinalaisiin ilmauksiin, varsinkin maksimeihin, viitataan jäämistöoikeudessa usein lyhennyksessä muodossa: maksimiin kahdella tai kolmella ensimmäisellä sanalla. Suomalainen esimerkki on *pater est* -periaate. Ranskalaisen teoksen tekstissä tällaisia lyhenteitä on useita.²⁴

Vastapainoksi on todettava, että eräät tekijät puolestaan lisäävät lakimieslatinan kansainvälistä kommunikaatioarvoa. Täysin identtisten ilmausten ohessa suomalainen juristilukija tunnistaa osan muihinkin ilmauksiin sisäl-

²² Lakimies-lehden uusinta hakemistoa (1986–2004) tehtäessä artikkeleiden teksteistä poimittiin myös latinalaiset sitaatit vuosilta 1986–1999. Näistä varsinaisia perintöoikeudellisia termejä olivat *favor testamenti*, *inter vivos*, *mortis causa* ja *post mortem*. Niistä *favor testamenti* oli yleisin.

²³ Sanajärjestys on erilainen ilmauksissa *portio legitima* [SF] ja *legitima portio* [GB], joka molemmat tarkoittavat 'lakiosa'. Hyvä esimerkki maksimien erilaisesta muotoilusta on *ambulatoria est voluntas defuncti usque ad vitae supremum exitum* [D], joka esiintyy luettelossa myös muodossa *voluntas ambulatoria est usque ad mortem* [SF]. Sanajärjestys on erilainen, edellisestä muotoilusta sana "vainaja" puuttuu, ja kuolema on toisessa muotoilussa ilmaistu sanalla *mors*, toisessa ilmauksella *vitae supremus exitus* (sananmuk. 'hengen viimeinen lähtö'). Kuten edellä on jo mainittu, Ranskassa (ja monessa muussakin maassa) on käytössä ilmaus *a contrario*, joka on skolastista latinaa. Maksimissa *in dubio contra preferentem*, sana "tarjoaja" on keskiaikaisessa kirjoitusasussa *preferens*; klassinen muoto olisi *praefrens*. Näiden synonyymina esiintyy laajasti muoto, jossa käytetään eri etuliitettä: *proferens*. Sama koskee ilmausta *ius representationis* [SF], jonka jälkimmäinen sana olisi klassisessa muodossa *repraesentationis*.

²⁴ Useimmissa tapauksissa teksti sisältää aluksi maksimiin täydellisen muodon, mutta ei aina. Teoksessa viitataan *nemo plus juris* ('Ei kukaan enemmän oikeutta') -periaatteeseen esittämättä täydellistä maksimiä, joka siis oletetaan lukijalle tutuksi. Kyseessä on maksimi *nemo plus juris ad alium transferre potest quam ipse habet / haberet* ('Kukaan ei voi siirtää toiselle enemmän / laajempaa oikeutta kuin hänellä itsellään on'), jota suomalainen keskivertolukija tuskin tuntee.

tyivistä sanoista joko perintöoikeudellisista tai muista yhteyksistä. Suomalaiselle lakimiehelle tuttuja latinalaisia sanoja ovat mm. *curator* (mm. 'uskottu mies'), *surrogatum* (ks. edellä) jne. Eräiden ilmausten kaikki sanat esiintyvät myös suomalaisessa luettelossa mutta erilaisena yhdistelmänä tai yksittäisinä sanoina. Tällaisia ovat esimerkiksi *successio* ('perimys'), *donatio* ('lahjoitus'), *mortis causa* ('kuoleman varalta') ja *testamentum* ('testamentti'). Osa juridisista termeistä on suomalaiselle lukijalle ilmeisen selviä muiden oikeudenalojen esityksistä: *de lege ferenda* ('laadittavan lain kannalta'), *exequatur* (ks. edellä), *lex fori* ('tuomioistuimen [sijaintipaikan] laki'), *lex rei sitae* (ks. edellä), *negotium* ('oikeustoimi'), *pactum* ('sopimus'), *pater familias* ('perheenisä'), *patria potestas* (ks. edellä), *ratio legis* ('lain tarkoitus'). Niin ikään muutamia ulkomaisissa vertailuteoksissa esiintyviä, yleisen kulttuurilatinan alaan kuuluvia ilmauksia käytetään yleisesti Suomessa (ks. edellä): *a fortiori*, *contra*, *in fine*, *infra*, *stricto sensu*, *sui generis*, *supra*.

Tunnistettavuutta lisää edelleen se, että eräät ulkomaisissa esityksissä alkuperäisessä latinalaisessa muodossa esiintyvät ilmaukset ovat meillä käytössä kieleen mukautettuina vierassanoina.²⁵ Aarnion ja Kankaan teosten asiahakemistot sisältävät mm. seuraavat perintöoikeudelliset termit, jotka ovat joko kokonaan tai osin vierassanoja:

absoluuttinen testamenttauskompetenssi	negatiivinen ennakkoperintöolettama
agnaattinen polveutumismalli	negatiivinen perintösopimus
aktiivinen perinnöstä luopuminen	parenteeliperiaate
bilateraali sukulaisuus	passiivinen perinnöstä luopuminen
fideikommissaarinen testamentti	positiivinen ennakkoperintöolettama
graduuaaliperiaate	positiivinen perintösopimus
holografinen testamentti	presumtiivinen perillinen
indispositiivinen testamenttioikeus	presumtiivinen perintöosuus
ineksistenssikanne	presumtiivinen sijaisperillinen
kognaattinen polveutumismalli	primaariperillinen
kollateraaliset sukulaiset	primogenituurajärjestelmä
kollektiivitiedoksianto	renumeratorinen lahja
	renuntiaatiivinen perintösopimus

²⁵ Tämä koskee myös esimerkiksi Saksaa: *Akkreszenz*, *Akquisition*, *Aszendenten*, *Delation*, *Deszendent*, *Gläubigerkonvokation*, *Indignität*, *Inkapazität*, *Intestaterbfolge*, *Kaduzität*, *kassatorische Klausel*, *Kodizillarklausel*, *Legatar*, *Parentelsystem*, *Primogenitur*, *Repräsentationsrecht*, *Singularsukzession*, *Substitutionskurator*, *testieren*, *Universalsukzession*. Ks. esim. Dieter Meyer, *Juristische Fremdwörter, Fachausdrücke und Abkürzungen* (10. Aufl. Neuwied etc.: Luchterhand 1993).

suksessiivilegaatti
 suksessiivilegataari
 suksessiivinen lahja
 surrogaatti
 surrogaattiperiaate
 testaattori
 testamenttauskompetenssi

testamenttausmonopoli
 testamentti
 testamenttiperimys
 testamenttirekisteri
 ultimogenituurajärjestelmä
 unilineaarinen sukulaisuus

LOPUKSI

Yllä oleva tarkastelu osoittaa, että lakimieslatinalla on jäämistöoikeudenkin alalla kansainvälistä kommunikaatioarvoa, joka kuitenkin on rajallinen. Mikään latinalainen ilmaus ei esiinny täsmälleen sellaisenaan kaikissa teoksissa eikä edes useimmissa. Kahdessa teoksissa esiintyviä samoja latinalaisia ilmauksia on vain hieman toistakymmentä, ja niistäkin osa viittaa oikeushistoriaan. Eräät ilmaukset tosin ovat suomalaiselle lukijalle ilmeisen tuttuja muista yhteyksistä tai tunnistamista helpottavina vierassanoina. Kansainvälistä kommunikaatiota vaikeuttaa myös se, että ilmausten ulkonainen muoto ei aina ole sama ja että niitä käytetään välistä lyhennytyssä muodossa.

Nykyjuristit eivät yleensä ole latinantaitoisia, eikä kielitaidostakaan välttämättä ole apua: monet lakimieslatinan ilmaukset ovat luonteeltaan koodinomaisia, tai ne ilmaisevat erityisiä käsitteitä, jotka eivät näy päällepäin. Tämä merkitsee, että suomalainen lukija törmää ulkomaisissa jäämistöoikeuden esityksissä latinalaisiin sitaatteihin, joita hän ei tunnista. Aina niitä ei ole teoksessa selitetty, vaan ne oletetaan tunnetuiksi. Tämä korostaa tietolähteiden tuntemuksen asemaa. Eri oikeuskulttuureissa on julkaistu lakimieslatinan sanakirjoja, joissa alan latinankieliset ilmaukset on avattu. On tärkeää tietää, että lukijan on käytettävä – jos se suinkin on mahdollista – kunkin kulttuurin omassa piirissä laadittuja sanakirjoja.²⁶ Kuten edellä esitellystä tutkimuksesta epäsuorasti ilmenee, lakimieslatinan käyttö on suureksi osaksi oikeuskulttuurikohtaista, eivätkä sen ilmaukset useinkaan löydy ulkomaisista tietolähteistä. Lisäksi ilmausten merkitys saattaa vaihdella: ulkomainen sanakirja on tällöin harhaanjohtava.²⁷

²⁶ Tärkeimpien oikeuskulttuurien lakimieslatinan sanakirjat on esitelty teoksessa *Mattila* (alav. 2), s. 264–266.

²⁷ Tällainen on esim. termi *exitus*. Ks. *ibid.*, s. 259.

Pikemmin kun kommunikaatioarvo,²⁸ jäämistöoikeudessa etualalle näyttää kohoavan latinan retorinen käyttö (erityisesti yleisen kulttuurilatinan ilmauksissa) ja representaatiofunktio, symbolinen merkitys. Latinalaisilla ilmauksilla nykyoikeus sidotaan Euroopan yhteiseen, roomalaisperäiseen oikeusperinteeseen. Kaikkein selvimmin tämä ilmenee jäämistöoikeuden alaan kuuluvissa latinalaisissa maksii-meissa. Kuten edellä on nähty, näitä esiintyy myös vertailuteoksissa. Kirjoittajilla on ollut mistä valita. Jäämistöoikeudellisten maksii-mien kokonaismäärä on huomattava.²⁹ Euroopassa on julkaistu kaksi teosta, joissa latinalaiset maksii-mit on ryhmitelty oikeudenaloittain.³⁰ Toisessa niistä (Pieńkos) on yli 70 ja toisessa (Bellina) peräti 110 jäämistöoikeudellista maksii-mia. Esimerkiksi edellä mainittua maksii-mia *Ambulatoria est voluntas defuncti usque ad vitae supremum exitum / Voluntas ambulatoria est usque ad mortem* täydentävät maksii-mit *Posteriore testamento, quod iure perfectum est, superius rumpitur* (vapaasti käännettynä: 'laillisesti tehty myöhempi testamentti rikkoo aikaisemman'), *Novissima voluntas servatur* ('Viimeistä [sananomuk. 'uusinta'] tahtoa noudatetaan') ja *Suprema voluntas potior habetur* ('Viimeisellä tahdolla on etusija').

²⁸ Erällä oikeudenaloilla lakimieslatinan kommunikaatioarvo on selvästi suurempi. Tämä koskee mm. kansainvälistä yksityisoikeutta. Ks. edellä alav. 21.

²⁹ Selityksenä on keskiajan juridinen didaktiikka. Oikeusperiaatteet ja -säännöt pyrittiin iskostamaan lainopin ylioppilaiden mieleen kehittämällä rytmikkäitä latinankielisiä lauseparsia. Ks. lähemmin *Detlef Liebs*, *Rhythmische Rechtssätze*. *Juristenzeitung* 1981, s. 160–164.

³⁰ *Italo Bellina*, *Salvis iuribus. Il latino degli avvocati* (Torino: UTET 2002) ja *Jerzy Pieńkos*, *Praecepta iuris. Łacina dla prawników. Terminy, paremie, wyrażenia w porządku systematycznym* (Warszawa: Muza 1999).